

A TÖRTÉNETÍRÁS ÚJ TENDENCIÁI A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN KELET-EURÓPÁBAN

SZERK.: CSAPLÁR-DEGOVICS KRISZTIÁN – KRAUSZ TAMÁS

Bp., L'Harmattan Kiadó – ELTE BTK Kelet-Európa Története Tanszék, 2007. 266 p.

(Kelet-európai tanulmányok, 1.)

Kelet- és Kelet-Közép-Európa 20. és 21. századi történelme tele van feszültségekkel, ellentmondásokkal, politikai, etnikai, nagyhatalmi vitákkal, kölcsönös meg nem értéssel, sértődöttséggel. Az évezredek gyökerekként rendelkező problémák lényegében megoldhatatlanok, hiányzik egymás értékeinek és másóságának elfogadása, a kölcsönös tolerancián nyugvó politikai kultúra.

A Szovjetunió fokozatos meggyengülése, majd összeomlása, a bipoláris nemzetközi hatalmi rendszer megszűnése új helyzetet teremtett a térségben a 20. század nyolcvanas éveitől. A totalitárius modell lebontása, a korai kapitalizmus jegyeit „modern köntösben” megjelenítő rendszerváltás a maga durvaságában hozza a felszínre a kelet- és kelet-közép-európai országok valamennyi gazdasági, politikai, etnikai, kulturális gondját, immár két évtizede. Az emberek többsége feszült, ideges, minden apró dologtól azonnal a „plafonon” van. A demokrácia hangzatos és megtévesztő jelszavával fokozatosan megerősödő globális kapitalizmus új egyenlőtlenségen nyugvó rendszere szervesen összekapcsolódik az informatikai „butítással”. Természetesen nem arról van szó, hogy a számítógépes világ általánosságban elfogadhatatlan lenne, ellenkezőleg: a 21. századi kapcsolatrendszerek működésének elengedhetetlen feltétele a komputer. Ugyanakkor az is látható, hogy a társadalom többségét alkotó bérből és fizetésből élők a nap huszonnégy órájában „helyzetbe hozhatók”, folyamatosan teljesíteniük kell. A számítógépen felnövő fiatal generációk általánosságban már a „géppel” élnek együtt, mást nem olvasnak, új jelrendszert alakítanak ki, nincsenek tisztában anyanyelvük grammatikájával, hazájuk történelmével.

A globalizált piaccgazdasági rendszer, a nemzeti értékek és a történelmi hagyományok elválaszthatatlanok egymástól. Szükség van olyan tradicionális kiadványokra, amelyek hozzájárulhatnak a jelzett szimbiózis megteremtéséhez. Ebben a körben az egyik legszínvonalasabb munka a közelmúltban megjelent és most ismertetendő kötet. A tanulmánykötet szerzői ismert Kelet- és Kelet-Közép-Európával foglalkozó történészek. A terjedelmi korlátok miatt sajnos nem lehet valamennyi szerző értékes munkáját részletesen bemutatni, ezért célszerűbb valamennyi közreműködő tanulmányát néhány mondatban összefoglalni.

Benedek Gábor „Pillanatképek a prágai Szlavisztikai és Kelet-európai Tanulmányok Intézetének életéből” című tanulmányában mindenképp a következőket emeli ki: a 2001-ben létrejött új intézmény – a prágai Károly Egyetem Bölcsészettudományi Karán megszervezett Szlavisztikai és Kelet-európai Tanulmányok Intézete, melynek vezetője Tomáš Glanc – a modernizálást tartja a legfontosabbnak. A hagyományos filológia helyett a térséget új módon megközelítő tanulmányokra van szükség, amelyek

felhasználják a modern nyelvészet, a kulturális antropológia és az irodalomtudomány eredményeit. *Ring Éva* „Új irányzatok a lengyel történetírásban a rendszerváltás után” című írásában többek között azt hangsúlyozza: „A marxista történetírás hagyatékából a gazdaságtörténeti irányzat maradt fenn legtovább – a lengyel iskolának számtalan kiemelkedő alakja volt (Andrzej Wyczański, Antoni Mączak, Jerzy Topolski, Henryk Samsonowicz), a legnagyobb hírnévre és nemzetközi elismertségre azonban Witold Kula tett szert, aki a leggyakrabban idézett lengyel történészek közé tartozott az angol és francia historiográfusok körében.” *Juhász József* „A »rendszerváltó történetírás« a délkelet-európai historiográfiában” című színvonalas cikkében a kelet- és kelet-közép-európai térség egyik legbonyolultabb témájával, Jugoszlávia felbomlásával foglalkozik. A szerző jogosan állapítja meg: „A délszláv államokban a jelenkor-történeti kutatások centrumában nem a társadalmi-gazdasági átalakulás értelmében vett rendszerváltás áll, hanem az egykori közös állam felbomlása, az 1990-es évek háborúi, valamint – és legfőképpen – Jugoszlávia értékelése.”

Bartha Eszter „Good bye, Lenin? Az eltűnő munkásosztály nyomában” című tanulmánya a társadalmi modellváltás összefüggésében az egyik leglényegesebb szociológiai réteggel, a munkásosztállyal foglalkozik. Rendkívül megfontolandó a szerző megjegyzése: a rendszerváltozás utáni szakirodalomból több ok miatt is kimaradt a munkásosztály. A munkásosztály politikai akcióinak hiánya például azt igazolta, hogy egy „osztály” nevében lehetetlen mozgósítani és megragadni az embereket.

Krausz Tamás „Lenin élete a historiográfia tükrében” című igen értékes tanulmánya a 19–20. század egyik legvitatottabb gondolkodója és politikus, Vlagyimir Iljics Uljanov (Lenin) élete néhány fontosabb időszakát elemzi. Talán elég kiemelni Krausz Tamás három mondatát: „Halála előtt két nappal tolkocsiban ment utójára vadászni a környező erdőbe, szerette nézni, ahogyan nyúlra vadásznak, ő maga persze már nem tudott fegyvert tartani a kezében. Nyilván megfordult a fejében, hogy az ételtől búcsúzik, amelytől megkapta a beteljesülést: a forradalmat. Mégis, halála előtt csalódott volt, mert látmia kellett: a *mű* torzó maradt.”

Zahorán Csaba „Az 1918–1919-es impériumváltás ábrázolása az új cseh és román történeti szintézisekben” című anyaga az első világháború utáni időszak két fontos kérdését, Csehszlovákia és Románia megalakulásának történelmi összefüggéseit elemzi cseh és román történeti munkák alapján. Különösen a következő mondatot érdemes kiemelni: „A cseh és a román szerzők egyaránt részletesen foglalkoznak a diplomácia szerepével és a békekonferenciával.” *Borsi-Kálmán Béla* „Adalékok az első román koncepció per történetéhez. A temesvári diák-összeesküvés (a „Leventeper” 1919–1920) históriája” című tanulmánya alapvető politológiai tárgyú kérdést vizsgál: az első világháború után az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásának speciális összefüggéseit. Reálisan állapítja meg a szerző: az egykori Délvidék nemzetgazdaságilag legértékesebb keleti zónáját Bukarest és Belgrád alapvetően vitatható történelmi jogon, ugyanakkor kétségbevonhatatlan nyers gazdasági, közlekedési, hadászati érvek alapján teljes egészében magának követelte.

Mitrovits Miklós „A lengyel–szovjet viszony 1945 után a legújabb orosz historiográfiában” című cikke a második világháború utáni időszak egyik legérdekesebb kérdése, az orosz–lengyel viszony több fontos összefüggését elemzi. Már a második világháború során vitatott volt Lengyelország társadalmi berendezkedésének és területi integritásának kérdése. Jogosan állapítja meg többek között a szerző, hogy Lengyelország kiemelt fontosságú volt a második világháború utáni periódusban a Szovjetunió számára. A Szovjetunió nyugati szomszédjaként kulcsfontosságú pozíciója volt az új szuperhatalom biztonságpolitikájában.

Csaplár-Degovics Krisztián „Hungarikum Tiranában” című dolgozata a magyarok számára kuriózumnak számító világbá kalauzol: Albániába. Teljesen igaza van a szerzőnek, amikor azt hangsúlyozza: „A magyar nemzet eszmei hagyatékának számos gyöngyszeme egészen váratlan helyekről is előkerülhet.” *Sinani, Shaban* „Eredeti Liszt-iratok Albániában” (albánból fordította Csaplár-Degovics Krisztián) című, úgyszintén speciális anyaga Liszt Ferenc albániai kötődését vizsgálja. A szerző a következőt emeli ki: a Liszt Ferenc-től származó eredeti dokumentumok egyik fondja a tiranai Központi Állami Levéltárban található.